

Eesti Kohtunike Ühing

Pr Ülle Madise
õiguskantsler
Õiguskantsleri Kantselei
info@oiguskantsler.ee

Teie 16.03.2015 nr 6-8/141493/1501159

Meie 10.07.2015

Menetlusabi taotluste eestikeelsuse nõude rakendamisest

Eesti Kohtunike Ühing tänab võimaluse eest esitada omapoolne seisukoht menetlusabi (sh riigi õigusabi) taotluste eestikeelsuse nõude rakendamisest ja õigusemõistmisele juurdepääsu reaalsest tagamisest. Vabandame vastuse kahetsusväärse viibimise pärast.

Märgime esmalt, et jagame täielikult õiguskantsleri seisukohta, et isikute õiguste kohtuliku kaitse realiseerumise vältimatuks eelduseks on tegelik juurdepääs õigusemõistmisele. Kohtusse pöördumise õiguse tõhusaks tagamiseks igapäevale tuleb muu hulgas näha ette asjakohased abistavad meetmed, eelkõige võimaldada isikutele vajaduse korral menetlusabi, sh riigi õigusabi. Riigikohus on 03.12.2012 määruses nr 3-3-1-61-12 (p 13) väljendanud seisukohta, et riigi õigusabi mõte seisneb selles, et kaebeõigus oleks riigi toel tagatud.

Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) on mitmetes lahendites samuti rõhutanud (mitte küll tingimata päris identses kontekstis), et kui riigisisene kohus jätab eriliselt range konstruktsiooniga protsessinormi järgides kohtuasja sisuliselt hindamata, võidakse sellega kahjustada kohtusse pöördumise õiguse põhiolenumust (nt EIK 29.05.2012 otsus kohtuasjas *Julin vs. Eesti*, avaldused nr 16563/08, 40841/08, 8192/10 ja 18656/10, p 175; 22.11.2011 otsus kohtuasjas *Andreyev vs. Eesti*, avaldus nr 48132/07, p-d 66–68). Teisalt on rõhutatud sedagi, et kohtusse pöördumisega seotud formaalsed nõuded ja tähtajad on seatud eesmärgiga kindlustada õigusemõistmise korrakohane toimimine ja kooskõla õiguskindluse põhimõttega ning kohtusse pöördujad peavad eeldama, et selliseid reegleid rakendatakse (nt EIK 17.07.2012 otsus kohtuasjas *Muscat vs. Malta*, avaldus nr 24197/10, p-d 43–46).

Püstitasite oma pöördumises küsimuse, kuidas toimub kohtusse pöördumise õiguse reaalne tagamine olukorras, kus Eestis elavatel füüsilistel isikutel või Eestis asuvatel juriidilistel isikutel tuleb menetlusabi (sh riigi õigusabi) taotlused esitada eesti keeles. Sellise nõude näevad ette riigi õigusabi seaduse (RÕS) § 12 lg 5, tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 185 lg 6 ja halduskohtumenetluse seadustiku (HKMS) § 115 lg 6. Seejuures sätestab RÕS § 12 lg 5 viimane lause, et muus keeles kohtule edastatud taotlus tagastatakse, kuid TsMS § 33 lg-d 1 ja 3 ning HKMS § 81 lg-d 1 ja 4 kohustavad kõigepealt andma taotlejale tähtaja puuduse kõrvaldamiseks (s.o eestikeelse taotluse esitamiseks) ning alles selle nõude tähtjaks täitmata jätmise korral on kohtul võimalus (kuid mitte kohustus) jätta taotlus tähelepanuta või läbi vaatamata.

Oleme seisukohal, et menetlusabi (sh riigi õigusabi) taotluste eestikeelsuse nõue ei kujuta endast üldjuhul ebaproportsionaalset kohtusse pöördumise piirangut ning asjassepuutuvaid sätteid on kohtutel võimalik rakendada kõiki olulisi aspekte arvestaval viisil. Taotlustes ja majandusliku seisundi teatistes esitatavate andmete (RÕS § 12 lg 1 ja justiitsministri

17.02.2005 määrus nr 8; TsMS § 185 lg 1, HKMS § 115 lg 1 ja justiitsministri 25.10.2013 määrus nr 32) väljatoomine ei nõua ulatuslikku põhjendamist ega õigusteadmiste olemasolu ning vastavad dokumendid saab koostada vabalt kättesaadavatel näidisvormidel, täites vajalikud lüngad. Taotluse esitamise lihtsust arvestades pole põhjust eeldada, et isegi vähekindlustatud isikul poleks mõistliku pingutusega võimalik seda eesti keeles koostada. Näiteks saab isik taotluse koostamiseks kasutada eesti keelt oskava tuttava abi või tõlkida võõrkeelse teksti eesti keelde sõnaraamatu või tõlkeprogrammi abil. Nende isikute puhul, kellelt sellise nõude järgimist mõistlikult oodata ei saa, näevad TsMS § 33 lg 4 ja HKMS § 81 lg 2 ette erandid, mil kohus korraldab tõlkimise iseseisvalt.

Vastused Teie kirja punktis 37 toodud konkreetsetele küsimustele on esitatud allpool. Peame samas vajalikuks rõhutada, et Eesti Kohtunike Ühingul puudub ammendav ülevaade kohtute rakenduspraktikast kõnealuses küsimuses ning ka ressursid sellise kohtupraktika analüüsi teostamiseks, mis ei ole ühingu põhikirjalisi eesmärke arvestades vältimatult vajalik. Ühingu juhatuse koostatud arvamus ei saa lisaks asendada kohtute seisukohti konkreetsetes menetlusõiguslikes küsimustes.

1. Kas Teie hinnangul takistab RÕS § 12 lõikes 5 riigi õigusabi taotlusele ette nähtud keelenõue juurdepääsu kohtule? Palun põhjendage oma vastust.

RÕS § 12 lg-st 5 ei tulene meie hinnangul kohtule kohustust tagastada võõrkeelset riigi õigusabi taotlust, andmata eelnevalt taotlejale võimalust selle puuduste kõrvaldamiseks, st jättes taotluse enne selle tagastamist või läbi vaatamata jätmist või taotluse menetlusse võtmisest keeldumist TsMS § 33 lg 1, § 340¹ lg 1, § 475 lg 1 p 16 ja § 477 lg 1 või HKMS § 55 lg 1 ja § 81 lg 1 alusel käiguta, sarnaselt kõikvõimalikele muudele puudustega taotlustele või avaldustele. Riigikohtu 30.11.2010 määruses nr 3-1-1-95-10 (p 7.1) on põhjendatult rõhutatud, et riigi õigusabi taotluse keelenõue on seatud eelkõige esitatavatest taotlustest arusaadavuse tagamiseks, mitte muukeelsete isikute õigusabile juurdepääsu raskendamiseks. RÕS § 12 lg-t 5 tuleks seetõttu tõlgendada viisil, et võõrkeelne riigi õigusabi taotlus tagastatakse üksnes juhul, kui see on ka pärast puuduste kõrvaldamiseks tähtaja andmist jätkuvalt muus keeles (v.a sättes märgitud erand), puuduvad TsMS § 33 lg-st 4 ja HKMS § 81 lg-st 2 tulenevad piirangud taotluse tõlke nõudmiseks ning võõrkeelne taotlus ei ole sellisena kohtule mõistetav. Sellest tulenevalt ei piira RÕS § 12 lg 5 kohtusse pöördumist meie hinnangul tegelikkuses intensiivsemalt, võrreldes TsMS § 185 lg-s 6 ja HKMS § 115 lg-s 6 menetlusabi taotlustele kehtestatud keelenõuetega. Nagu eelnevalt märgitud, ei pea me taotluste eestikeelsuse nõuet iseenesest ebaproportsionaalseks ning leiame, et kehtiv regulatsioon ei takista igal üksikjuhtumil õiglase tulemuse saavutamist.

2. Kas Teie hinnangul esineb riigi õigusabi (sh menetlusabi) võõrkeelse taotluse vastuvõtmise osas erinevusi vastavalt sellele, kas riigi õigusabi taotlus on esitatud riigi õigusabi seaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku või halduskohtumenetluse seadustiku alusel? Milles need erinevused seisnevad? Kas ja kui jaa, siis kuidas on need Teie hinnangul põhjendatud?

Küsimusele ammendav vastamine eeldab väga põhjalikku ülevaadet kohtupraktikast, mis ühingul paraku puudub. Põhimõtteliselt tuleks siiski teha vahet riigi õigusabi taotlemisel käimasolevas kohtumenetluses osalemiseks või kohtumenetluse algatamiseks (RÕS § 10 lg-d 1, 2, 4–5¹) ning teisalt riigi õigusabi taotlemisel väljaspool kohtumenetlust (RÕS § 10 lg-d 3, 6). Seda põhjusel, et küsimus juurdepääsust õigusemõistmisele on asjassepuutuv üksnes kohtumenetluses osalemisega seonduvate taotluste lahendamisel. RÕS § 15 lg-te 1 ja 2 kohaselt esineb lisaks formaalne erinevus taotluste menetlusviisis, sest kohtumenetluse käigus esitatud riigi õigusabi taotluse lahendab asja menetlev kohus tavapärase menetlusliku (menetlusabi) taotlusena (TsMS § 180 lg 1 p 3; HKMS § 110 lg 1 p 3), kuid väljaspool kohtumenetlust esitatud riigi õigusabi taotlus lahendatakse hagita asjana. Eeltoodule vaatamata ei tohiks võõrkeelsete riigi õigusabi taotluste vastuvõtmise ja tagasilükkamise

praktika osas ühelgi juhul erinevusi esineda, sest asjakohane menetluslik regulatsioon on samasisuline (st esmalt tuleb anda taotlejale võimalus puuduste kõrvaldamiseks).

3. Mis keeles võib isik taotleda HKMS § 110 lg 1 p 1 ja TsMS § 180 lg 1 p 1 järgi menetlusabi taotleja?

HKMS § 115 lg 6 ja TsMS § 185 lg 6 järgi tuleb ka taotleja saamiseks taotlus esitada eesti keeles, sarnaselt kõigile ülejäänud menetlusabi taotlustele. Samas tuleb siingi tsiviilkohtul täiendavalt juhinduda TsMS § 33 lg 4 teisest lausest ja halduskohtul HKMS § 81 lg-st 2, mille kohaselt ei või menetlusosaliselt tõlkimist nõuda, kui tõlkimise korraldamine on menetlusosalise jaoks võimatu või ebamõistlikult keeruline.

4. Kas Teie hinnangul on halduskohtute ja maakohtute praktika riigi õigusabi (sh menetlusabi) võrreldes taotluste vastuvõtmise ja tõlkimise osas erinev? Kui jaa, siis millest võib see Teie hinnangul olla tingitud?

Kohtute infosüsteemist mõistlike pingutustega leitavate väljaspool kohtumenetlust esitatud riigi õigusabi taotluste lahendamist puudutavate andmete põhjal võib üldjoontes nõustuda Teie pöördumise punktis 31 sisalduva hinnanguga, et kui halduskohtud annavad reeglina enne taotluse RÕS § 12 lg 5 alusel tagastamist taotlejale võimaluse puuduste kõrvaldamiseks ja isegi puudustega taotlust ei pruugita jätta läbi vaatamata (vt Riigikohtu 18.06.2014 määrus nr 3-3-1-34-14, p 12), siis maakohtud eelkõige tsiviilasjades üldjuhul sellist võimalust andnud ei ole (esineb siiski ka erandeid – nt Harju Maakohtu 14.05.2014 määrus nr 2-14-51830; Tartu Maakohtu 30.10.2013 määrus nr 2-13-46544). Halduskohtute n-õ leebem praktika seondub üsna tõenäoliselt eelkõige paljude vene keelt kõnelevate vanglas kinni peetavate isikute, samuti kinnipidamiskeskuses viibivate välismaalaste kaebuste menetlemisega, kelle puhul on rõhutatud väga piiratud võimalusi korraldada ise dokumentide tõlkimine (nt Riigikohtu 12.04.2007 määrus nr 3-3-1-3-07, p 12).

5. Kas ja kui jaa, siis kust tuleneb selle kirja punktis 23 viidatud Eesti Advokatuuri kodulehel oleva info järgi kohtute ülesanne abistada riigi õigusabi vajajaid vastava taotluse täitmisel? Kas see tähendab abistamist sh taotluse eesti keeles koostamisel? Kas sellist abi osutatakse kohtutes kohapeal?

Viidatud kohustust ei ole õigusaktides selgesõnaliselt sätestatud. Kuivõrd vastav teave on välja toodud Eesti Advokatuuri hallatava riigi õigusabi veebilehe venekeelses versioonis, siis saab küsimusele adekvaatselt vastata esmajoones Eesti Advokatuur. Võime vaid oletada, et viidatud järelduse aluseks võivad koostoides olla TsMS § 217 lg 8 (see on HKMS § 31 lg-st 3 tulenevalt asjakohane ka halduskohtumenetluses, vt lisaks Riigikohtu 10.03.2010 määrus nr 3-3-1-90-09, p 10), mis näeb ette kohtu kohustuse teatud tingimustel selgitada füüsilisest isikust menetlusosalisele võimalust saada riigi õigusabi, ning RÕS § 12 lg 3 ja § 13 lg 4, mille kohaselt peavad riigi õigusabi taotluse ja majandusliku seisundi teatise näidisvormid olema igapäev vabalt kättesaadavad muu hulgas kõigis kohtutes. Ühingul puudub informatsioon sellise abi kohtutes kohapeal tegeliku osutamise kohta. Igal juhul saab selline abistamine piirduda üksnes vene keelt kõnelevate isikutega, sest kohtukantseleisse pöörduvate isikute teenindamisega tegelevate referentide ametijuhendid näevad üldjuhul ette vaid vene keele oskuse vähemalt suhtlustasandil.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Virgo Saarmets
Esimees